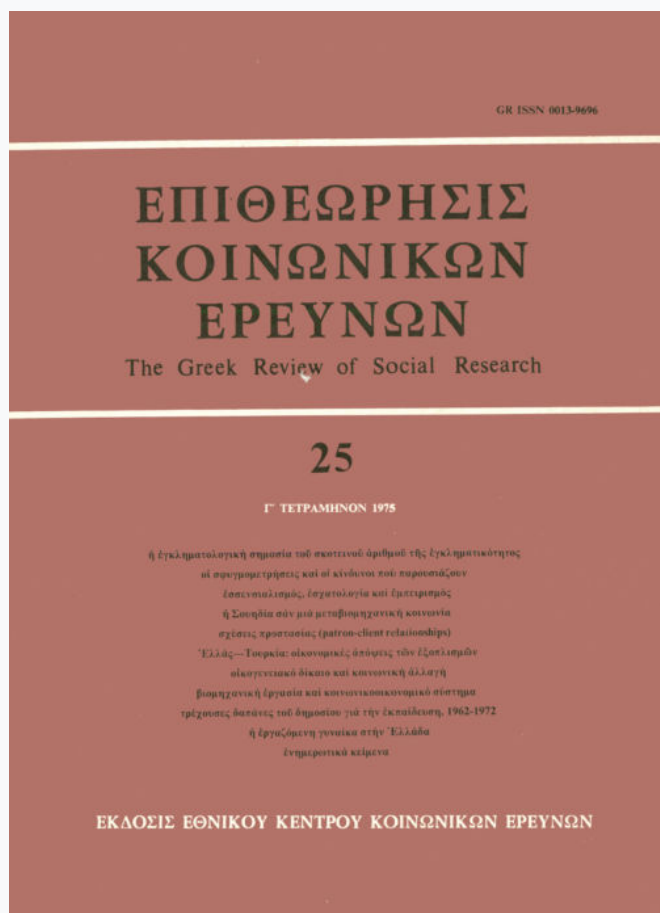

The Greek Review of Social Research

Vol 25 (1975)

25 Γ'

Τρέχουσες δαπάνες του δημοσίου για την εκπαίδευση: 1962-1972

Μανόλης Δρεττάκης

doi: [10.12681/grsr.391](https://doi.org/10.12681/grsr.391)

Copyright © 1975, Μανόλης Δρεττάκης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Δρεττάκης Μ. (1975). Τρέχουσες δαπάνες του δημοσίου για την εκπαίδευση: 1962-1972. *The Greek Review of Social Research*, 25, 459–469. <https://doi.org/10.12681/grsr.391>

τρέχουσες δαπάνες του δημοσίου για την εκπαίδευση, 1962-1972

του
Μανόλη Δρεττάκη

*Καθηγητού της Οικονομετρίας
στην ΑΣΟΕΕ*

είσαγωγή

Στην Ελλάδα γίνεται συχνά λόγος για τις δαπάνες του Δημοσίου για την εκπαίδευση αλλά δεν υπάρχουν συστηματικές και έμπεριστατωμένες μελέτες πάνω στο θέμα αυτό που να καλύπτουν την περίοδο 1962-1972. Μέσα στα πλαίσια του Προγράμματος Μακροχρονίου Προοπτικής του ΚΕΠΕ (1972) υπάρχει και μία δριστηκή έκθεση για το κόστος της δημοσίας εκπαίδευσης (1972Α). Οί δαπάνες του Δημοσίου για την 'Ανωτάτη 'Εκπαίδευση αναφέρονται σε μία έκθεση του 'Υπουργείου Παιδείας (1973) καθώς και σ' ένα άρθρο του Τσουκαλά (1975). Στοιχεία για τις δαπάνες του Δημοσίου για την εκπαίδευση δίνονται επίσης στις έπετηρίδες της UNESCO (1968-73). Σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις τὰ στοιχεία που δίνονται στις μελέτες είτε αφορούν μία πολύ μικρή χρονική περίοδο και είναι σε τρέχουσες τιμές (ΚΕΠΕ) είτε είναι άποσπασματικά και δεν μπορεί κανείς να παρακολουθήσει την εξέλιξη των σχετικών μεγεθών διαχρονικά, για μία τουλάχιστον δεκαετία. Σε καμμία περίπτωση, επίσης, δεν γίνεται συστηματική προσπάθεια (κι αυτό συμβαίνει και σε μελέτες που αφορούν και την Κοινή 'Αγορά [EEC, 1972]) για την κατασκευή ενός από τους γνωστούς στη Στατιστική δείγτες για τις δαπάνες του Δημοσίου για την εκπαίδευση, άλλ' απλώς δίνονται στοιχεία για το κάθε επίπεδο εκπαίδευσης.

Σκοπός του άρθρου αυτού είναι να παρουσιάσει πρώτα μία συνοπτική εικόνα των τρεχουσών δαπανών του Δημοσίου για την εκπαίδευση διαχρονικά για την περίοδο 1962-1972 καθώς και σε σύγκριση με όρισμένες χώρες, μέλη και μη μέλη, της Κοινής 'Αγοράς και μετά, με τη χρησιμοποίηση αριθμοδειχτών τύπου Laspeyres και απλών αριθμοδειχτών, να εξετάσει τη διαχρονική εξέλιξη των δαπανών αυτών κατά εκπαιδευόμενο τόσο συνολικά όσο και κατά επίπεδο εκπαίδευσης, με έμφαση στις διαφορές που παρουσιάζουν οι περίοδοι 1962-66 και 1967-72. Στη συνέχεια αναλύονται οι τρέχουσες δαπάνες του Δημοσίου για τὰ 'Ανώτατα 'Εκπαιδευτικά 'Ιδρύματα (ΑΕΙ) και εξετάζεται η κατανομή τους σε όμαδες ΑΕΙ. Τέλος, γίνεται μία σύγκριση των δαπανών αυτών με το σπουδαστικό συνάλλαγμα που εξάγεται κάθε χρόνο από την 'Ελλάδα. Το αρ-

—Το άρθρο αυτό είναι ένα προκαταρκτικό τμήμα μιάς στατιστικο-οικονομετρικής μελέτης (που έχει αρχίσει εδώ κι ένα χρόνο περίπου) όρισμένων βασικών προβλημάτων της ελληνικής εκπαίδευσης. Θά ήθελα να ευχαριστήσω από τη θέση αυτή τις 'Υπηρεσίες 'Εθνικών Λογαριασμών, 'Υπουργείου Παιδείας, Γεν. Λογιστηρίου του Κράτους, 'Εθνικής Στατιστικής, Τραπεζής της 'Ελλάδος καθώς και το 'Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών 'Ερευνών, για τὰ στατιστικά στοιχεία και τη βοήθεια που μου έδωσαν. Χωρίς αυτά η συγγραφή του άρθρου αυτού δεν θά ήταν δυνατή. 'Η περίοδος που εξετάζουμε φτάνει μέχρι το 1972 γιατί μόνο μέχρι το έτος αυτό υπάρχουν όριστικά (όχι προσωρινά) στοιχεία.

θορ κλείνει με όρισμένα συμπεράσματα που προκύπτουν από την εξέταση των παραπάνω πλευρών του θέματος.

Ι. οί συνολικές τρέχουσες δαπάνες για την εκπαίδευση

“Αν λάβει κανείς υπ’ όψη του το διαφορετικό στάδιο ανάπτυξεως στο οποίο βρίσκεται μία χώρα σε διάφορες χρονικές περιόδους ή διάφορες χώρες στην ίδια χρονική περίοδο, τότε η παράθεση απόλυτων μεγεθών δεν έχει και τόσο μεγάλη αξία διότι, όπως υπάρχουν διαφορές στο κατά κεφαλήν εισόδημα, έτσι θα υπάρχουν και διαφορές στις κατά κεφαλήν δαπάνες για την εκπαίδευση. Χρησιμότερα, κατά συνέπεια, είναι τα στοιχεία που αναφέρονται στις τρέχουσες δαπάνες του Δημοσίου είτε ως ποσοστό του κρατικού προϋπολογισμού είτε ως ποσοστό του Ακαθάριστου Έθνικού Εισοδήματος. Τα στοιχεία αυτά από τη μία μεριά δείχνουν τη σημασία που δόθηκε στην εκπαίδευση από το Δημόσιο σε διάφορες χρονικές περιόδους και, από την άλλη, μπορούν να αποτελέσουν μία βάση συγκρίσεως με άλλες χώρες (γειτονικές ή χώρες που θεωρούνται προοδευμένες στον εκπαιδευτικό τομέα). Οί συγκρίσεις μπορούν, φυσικά, να γίνουν είτε στην ίδια χρονική περίοδο είτε σε σχέση με προηγούμενες περιόδους. “Αν δεν υπάρχουν στοιχεία για δλόκληρες περιόδους, τότε οί συγκρίσεις μπορούν να γίνουν για συγκεκριμένα χρόνια.

Στόν πίνακα 1 δίνουμε τις τρέχουσες δαπάνες του Δημοσίου για την εκπαίδευση (δαπάνες για αγαθά και υπηρεσίες) ως ποσοστό του κρατικού προϋπολογισμού (τακτικού και επενδύσεων) και ως πο-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Δαπάνες (για αγαθά και υπηρεσίες) του Δημοσίου για την εκπαίδευση σε όρισμένες εθνολαϊκές χώρες για τα έτη 1965 και 1971

Χώρα	Δαπάνες ως ποσοστό του Κρατικού Προϋπολογισμού		Ακαθ. Έθνικού Προϊόντος	
	1965	1971	1965	1971
Έλλάδα	9,6	8,1	2,2	1,8
Βέλγιο*	18,8	20,6	4,2	5,4
Γαλλία	17,9	18,6	3,4	3,5
Δντ. Γερμανία	10,3	15,0	3,4	4,5
Δανία	22,5	18,3	6,0	6,3
Ήν. Βασίλειο**	13,4	13,2	5,1	5,9
Ίρλανδία	14,9	10,6	4,2	4,8
Ίταλία	22,7	21,4	5,2	4,8
Όλλανδία	25,3	28,9	6,3	7,9
Ίσπανία	12,0	15,2	1,4	2,4
Πορτογαλία	8,6	7,9	1,4	1,4
Τουρκία	19,0	18,5	3,5	4,0

* Για το Βέλγιο τα στοιχεία που αναγράφονται στη δεύτερη και τέταρτη στήλη είναι για το 1970.

** Τα στοιχεία για το Ήνωμένο Βασίλειο αφορούν μόνον την Άγγλεια και Ουαλία.

Πηγή: UNESCO (1969-1974).

σοστό του Ακαθάριστου Έθνικού Προϊόντος για την Έλλάδα, τις χώρες-μέλη της Κοινής Αγοράς (εκτός από το Λουξεμβούργο) καθώς και τρεις Μεσογειακές χώρες που δεν είναι μέλη της Κοινής Αγοράς.

Διατηρώντας την επιφυλακτικότητα που πρέπει να υπάρχει (γιατί υπάρχουν πάντα διαφορές στους όρισμούς των μεγεθών τα οποία συγκρίνονται στις διάφορες χώρες) όταν γίνονται διεθνείς συγκρίσεις, παρατηρούμε ότι ο πίνακας 1 δείχνει ότι η Έλλάδα τόσο το 1965 όσο και το 1971 κατείχε την προτελευταία θέση (με τελευταία την Πορτογαλία) στις δαπάνες του Δημοσίου για την εκπαίδευση, όταν οί δαπάνες εκφράζονται ως ποσοστό του Κρατικού Προϋπολογισμού, και την τρίτη (από το τέλος) θέση το 1965 ή την προτελευταία το 1971, όταν οί δαπάνες εκφράζονται ως ποσοστό του Ακαθάριστου Έθνικού Προϊόντος. Ο πίνακας δείχνει ακόμα ότι σε όλες τις χώρες, εκτός από την Έλλάδα, την Πορτογαλία και την Ίταλία, το ποσοστό αυτό αυξήθηκε το 1971 σε σύγκριση με το 1965, και το επίπεδο των στις χώρες της Κοινής Αγοράς το 1971 ήταν δύο, τρεις ή και τέσσερες φορές ανώτερο από εκείνο της χώρας μας. Ακόμα και η Ίσπανία και η Τουρκία απέφωσαν το 1971 μεγαλύτερα ποσοστά του Ακαθάριστου Έθνικού Προϊόντος τους για την εκπαίδευση από ότι η Έλλάδα.

Ο πίνακας 1, ενώ παρουσιάζει μία συγκριτική εικόνα σχετικά με τη θέση που είχε η εκπαίδευση στις δαπάνες του Δημοσίου στην Έλλάδα και σε άλλες χώρες, σε δύο χρόνια που ανήκουν στις δύο περιόδους για τις οποίες έγινε λόγος νωρίτερα, δεν δίνει τη διαχρονική εξέλιξη των δαπανών αυτών για δλόκληρη την περίοδο 1962-1972.

Για την Έλλάδα μπορούμε να δώσουμε τη διαχρονική αυτή εξέλιξη χρησιμοποιώντας τα, πρόσφατα,¹ αναθεωρημένα στοιχεία της Ύπηρεσίας Έθνικών Λογαριασμών για την περίοδο 1970-1972 και τα (έπίσης αναθεωρημένα) δημοσιεύματα στοιχεία για την περίοδο 1962-1969 καθώς και τα στοιχεία για το ύψος των εξόδων του τακτικού προϋπολογισμού, όπως δίνονται από το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους (δημοσιευμένα για τα έτη 1962-64 και 1970-72 άλλ. δημοσιεύματα για τα έτη 1965-69). Στόν πίνακα 2 δίνονται οί τρέχουσες δαπάνες του δημοσίου για την εκπαίδευση ως ποσοστό όχι του συνολικού (τακτικού και επενδύσεων) κρατικού προϋπολογισμού, άλλ. ως ποσοστό του τακτικού προϋπολο-

1. Οί διαφορές που υπάρχουν για τα έτη 1965 και 1971 ανάμεσα στους πίνακες 1 και 2 οφείλονται κατά ένα μέρος στην αναθεώρηση των στοιχείων από την Ύπηρεσία Έθνικών Λογαριασμών και κατά ένα άλλο στο γεγονός ότι η UNESCO κάνει όρισμένες αναπροσαρμογές των στοιχείων τις οποίες έμειλε δεν κάνομε στον πίνακα 2. Οί αναπροσαρμογές της UNESCO γίνονται για να είναι όσο το δυνατόν περισσότερο συγκρίσιμα τα στοιχεία για τις διάφορες χώρες. Τέτοια είναι τα στοιχεία του πίνακα 1.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Τρέχουσες δαπάνες (σέ τρέχουσες τιμές) του Έλληνικού Δημοσίου για την εκπαίδευση στην περίοδο 1962-1972

Έτος	Δαπάνες ως ποσοστό του	
	Τακτικού Προϋπολογισμού	Άκαθ. Έθνικού Προϊόντος
1962	11,09	1,78
1963	11,33	1,82
1964	11,90	2,05
1965	11,78	2,08
1966	11,91	2,13
1967	11,25	2,24
1968	10,74	2,22
1969	9,16	2,14
1970	10,82	2,15
1971	10,65	2,14
1972	9,91	2,01

Πηγή: Υπηρεσία Έθνικων Λογαριασμών (1975), Γενικών Λογιστηρίων του Κράτους (1969-1970) και χορηγηθέντα αδημοσίευτα στοιχεία.

γισμού καθώς και ως ποσοστό του Άκαθάριστου Έθνικού Προϊόντος (δλα τά στοιχεία σέ τρέχουσες τιμές).

Ο πίνακας 2 (στήλη 2) δείχνει ότι τó ποσοστό του Άκαθάριστου Έθνικού Προϊόντος σέ τρέχουσες τιμές που άφιερωνόταν στην εκπαίδευση στην Ελλάδα τó 1972 ήταν κατώτερο άπό τó ποσοστό τού 1964. Η αύξητική τάση που άρχισε σχεδιασμένα τó 1964 και που, άπό άδράνεια μπορεί κανείς νά πη, συνεχίστηκε μέχρι και τó 1967, άρχισε νά παίρνη την κατιούσα άπό τó 1968 και μετά.

Πιό χαρακτηριστική είναι ή διαφορά ανάμεσα στις υποπεριόδους 1962-66 και 1967-72 που φαίνεται στη στήλη 1 τού πίνακα 2. Η στήλη αυτή δείχνει ότι οι τρέχουσες δαπάνες τού Δημοσίου για την εκπαίδευση ως ποσοστό τού τακτικού προϋπολογισμού ήταν, κατά μέσο όρο, 11,60% την πρώτη υποπερίοδο, ενώ τη δεύτερη μόνο 10,42%. Η πρόοδος, κατά συνέπεια, που άρχισε νά σημειώνεται άπό τó 1963 μέχρι τó 1966 σταμάτησε μετά τó 1967 με αποτέλεσμα ή Ελλάδα νά όπισθοδρομήσει πάνω άπό όκτώ χρόνια σέ βασικό θέμα των τρεχουσών δαπανών τού Δημοσίου για την εκπαίδευση.

II. οι τρέχουσες δαπάνες τού δημοσίου κατά εκπαιδευόμενο

Ένα μεγάλο τμήμα (άπό 87% τó 1962 μέχρι και 100% στά περισσότερα χρόνια της περιόδου 1963-72) των τρεχουσών δαπανών τού Δημοσίου για την εκπαίδευση αποτελούν οι άναληφθείσες όποχρεώσεις τού Ύπουργείου Έθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΥΠΕΠΘ). Άπό τά κονδύλια αυτά πάλι τó 80% άπορροφάται άπό τη Δημοτική Έκπαίδευση (ΔΕ), Μέση Γενική Έκπαίδευση (ΜΕ) και τά Άνώτατα Έκπαιδευτικά Ίδρύματα. Στη Δημοτική Έκπαίδευση υπάγεται και ή Προσχολική. Οι πιστώσεις τού Ύπουργείου Παιδείας που εξετάζονται έδώ δέν περι-

λαμβάνουν τις έπιχορηγήσεις τού Δημοσίου σέ ιδιώτες και, φυσικά, άποροφών, κατά κύριο λόγο, τά δημόσια νηπιαγεία, τά δημόσια δημοτικά και γυμνάσια (ήμερήσια και νυχτερινά) και τά ΑΕΙ.

Εφ' όσον οι δαπάνες για τά τρία¹ αυτά έπίπεδα εκπαιδύσεως άντιπροσωπεύουν τόσο μεγάλο ποσοστό των τρεχουσών δαπανών τού Δημοσίου για την εκπαίδευση, μπορούμε, παίρνοντας τις άναληφθείσες όποχρεώσεις τού Ύπουργείου Παιδείας για τη Δημοτική, Μέση και Άνωτάτη Έκπαίδευση καθώς και τόν άριθμό των μαθητών στά δημόσια νηπιαγεία, δημοτικά και γυμνάσια και των φοιτητών στά ΑΕΙ, νά κατασκευάσουμε ένα δείχτη των δαπανών τού Δημοσίου κατά εκπαιδευόμενο. Ο δείχτης αυτός μπορεί νά συγκριθί με τόν δείχτη τού κατά κεφαλήν Άκαθάριστου Έθνικού Προϊόντος.

Δεδομένου ότι εξετάζουμε μία περίοδο στην όποία οι τιμές δέν διατηρήθηκαν σταθερές, δέν θα ήταν όρθό νά πάρουμε τις άναληφθείσες όποχρεώσεις τού Ύπουργείου Παιδείας σέ τρέχουσες τιμές. Χρησιμοποιώντας τόν άποληθωριστή τού ΑΕΠ (με βάση τά άναθεωρημένα στοιχεία των Έθνικων Λογαριασμών) τού στοιχείου «Έκπαίδευσις» μετατρέψαμε τις άναληφθείσες όποχρεώσεις τού ΥΠΕΠΘ για τά τρία έπίπεδα εκπαιδύσεως άπό τρέχουσες σέ σταθερές τιμές τού 1970 και αυτές τις διατρέσαμε διά τού άριθμού των μαθητών ή φοιτητών (σά κάθε έπίπεδο εκπαιδύσεως) τού αντίστοιχου σχολικού ή ακαδημαϊκού έτους (π.χ. τις άναληφθείσες πιστώσεις για τη Μέση Έκπαίδευση τού έτους 1962 τις διαιρέσαμε διά τού άριθμού των μαθητών των ήμερήσιων και νυχτερινών γυμνασίων τού σχολικού έτους 1961-62 κ.ο.κ.). Τά αποτελέσματα της έπεξεργασίας αυτής των στοιχείων δίνονται στόν άκόλουθο πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Άναληφθείσες όποχρεώσεις τού Ύπουργείου Παιδείας κατά εκπαιδευόμενο και κατά έπίπεδο εκπαιδύσεως σέ δραχμές και σέ σταθερές τιμές τού 1970 για την περίοδο 1962-1972

Έτος	ΔΕ	Έπίπεδο ΜΕ	Έκπαιδύσεως ΑΕΙ
1962	1.627	2.155	5.146
1963	1.793	2.376	6.190
1964	2.186	3.000	7.727
1965	2.224	2.862	9.442
1966	2.340	3.184	10.414
1967	2.400	3.310	9.056
1968	2.511	3.275	8.510
1969	2.577	3.275	7.421
1970	2.714	3.231	8.268
1971	2.988	3.376	8.924
1972	3.067	3.293	10.938

Πηγή: Γενικών Λογιστηρίων τού Κράτους (1969-1974) Ύπηρεσία Έθνικων Λογαριασμών (1975) Έθνική Στατιστική Ύπηρεσία (1963-1975) Έθνική Στατιστική Ύπηρεσία (1975)

1. Σε μία πληρέστερη άνάλυση θα πρέπει νά ληφθούν ύπ' όψη και ή τεχνική, έπαγγελματική και άνωτέρα εκπαίδευση.

Ο πίνακας 3, ενώ δείχνει τη διαχρονική εξέλιξη των τρεχουσών δαπανών του Δημοσίου για τα τρία επίπεδα εκπαίδευσης, δεν δείχνει συνοπτικά τις δαπάνες αυτές κατά εκπαιδευόμενο, ανεξάρτητα από το επίπεδο εκπαίδευσης. Ένας τρόπος για να καταρτισθεί ή σχετική συνοπτική χρονολογική σειρά είναι (όπως γίνεται στη μελέτη του ΚΕΠΕ, 1972Α) να πάρουμε το σύνολο των δαπανών στις οποίες βασίζεται ο πίνακας 2 και να τις διαιρέσουμε με το σύνολο των μαθητών στα δημόσια νηπιαγωγεία, δημοτικά, γυμνάσια καθώς και των φοιτητών στα ΑΕΙ. Από στατιστική όμως άποψη δρύτερο είναι να χρησιμοποιηθεί ένας από τους γνωστούς (βλέπε Κεβόρκ, 1975) άριθμοδείχτες όπως, π.χ., ένας άριθμοδείκτης τύπου Laspeyres:

$$P_t = \frac{\sum_{i=1}^3 p_{it} q_i, 1966}{\sum_{i=1}^3 p_i, 1966 q_i, 1966} \times 100 \quad (1)$$

όπου

p_{it} = Δαπάνη κατά εκπαιδευόμενο στο επίπεδο εκπαίδευσης i στο χρόνο t (δηλαδή τα στοιχεία του πίνακα 3).

$q_i, 1966$ = Άριθμος εκπαιδευομένων στο επίπεδο i στο χρόνο 1965-66 (παίρνουμε σαν έτος βάσεως το 1965-66 γιατί με το έτος αυτό τελειώνει η ύποπερίοδος 1962-66).

και

$$i = \begin{cases} 1 & \text{για την προσχολική και στοιχειώδη εκπαίδευση (ΔΕ)} \\ 2 & \text{για τη Μέση Γενική Έκπαίδευση (Γυμνάσια—ΜΕ)} \\ 3 & \text{για τα Άνώτατα Έκπαιδευτικά Ίδρύματα (ΑΕΙ)} \end{cases}$$

Ο άριθμοδείκτης (1) (που μπορούμε να τον αποκαλέσουμε «Γενικό κατά εκπαιδευόμενο» ή απλώς «Γενικό») μπορεί να συγκριθεί με τον δείκτη του κατά κεφαλήν Άκαθάριστου Έθνικο Προϊόντος σε σταθερές τιμές του 1970. Η σύγκριση αυτή θα μάς δώσει (σε μία περίοδο αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ) τη σημασία που δόθηκε στην ανάπτυξη της εκπαίδευσης σε σχέση με την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας ως συνόλου στις ύποπεριόδους 1962-66 και 1967-72.

Στον πίνακα 4 δίνουμε (δύο πρώτες στήλες) το άπόλυτο ύψος του «Γενικού» δείκτη κατά εκπαιδευόμενο και του δείκτη για το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε σταθερές τιμές του 1970. Ταυτόχρονα στις στήλες που επιγράφονται «Ρυθμός μεταβολής (%) Δείκτη» δίνουμε την ποσοστιαία μεταβολή από χρόνο σε χρόνο και των δύο αυτών δειχτών.

Ο πίνακας 4 δείχνει καθαρά τη σχετική παραμέληση της εκπαίδευσης στην ύποπερίοδο 1967-72 σε σύγκριση με τα προηγούμενα 5 χρόνια. Ο μέσος ρυθμός αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην πρώ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Δείχτες και ρυθμοί αύξησης των τρεχουσών δαπανών του Δημοσίου κατά εκπαιδευόμενο και του κατά κεφαλήν Άκαθάριστου Έθνικο Προϊόντος σε σταθερές τιμές του 1970 για την περίοδο 1962-1972

Έτος	Άπόλυτο ύψος Δείκτη (1966 = 100)		Ρυθμός μεταβολής (%) Δείκτη	
	Γενικό κατά εκπαιδευόμενο	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ	Γενικό κατά εκπαιδευόμενο	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ
1962	66,1	74,3		
1963	73,4	81,5	11,1	9,7
1964	90,9	87,7	23,9	7,6
1965	93,0	95,4	2,3	8,8
1966	100,0	100,0	7,5	4,8
1967	100,7	104,0	0,7	4,0
1968	102,3	109,7	1,7	5,5
1969	102,4	119,1	0,1	8,6
1970	106,7	128,4	4,1	7,8
1971	115,7	138,7	8,4	8,0
1972	119,8	151,6	3,6	9,3

Πηγή 6: Βλέπε πίνακα 3.

τη ύποπερίοδο ήταν 7,72% το χρόνο και στη δεύτερη 7,20%. Οί αντίστοιχοι μέσοι ετήσιοι ρυθμοί αύξησης για τις δαπάνες του δημοσίου κατά εκπαιδευόμενο ήταν 11,20% τα πρώτα πέντε χρόνια και μόλις 3,10% τα τελευταία έξη. Ένώ, επομένως, ο ρυθμός αύξησης των δαπανών του Δημοσίου κατά εκπαιδευόμενο ήταν κατά 45% ανώτερος του ρυθμού αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά μέσον όρο στην πρώτη ύποπερίοδο, στη δεύτερη ύποπερίοδο ήταν κατά 57% κατώτερος του τελευταίου αυτού ρυθμού.

Παίρνοντας τα στοιχεία του πίνακα 3 και μετατρέποντάς τα σε άπλους δείχτες (με έτος βάσεως πάλι το 1966), δηλαδή εφαρμόζοντας τον τύπο:

$$P_t = \frac{p_{it}}{p_i, 1966} \times 100 \quad (2)$$

μπορούμε, συγκρίνοντας τις χρονολογικές σειρές που προκύπτουν (τόσο σε άπόλυτο ύψος όσο και σε ρυθμούς μεταβολής) με την πρώτη και τρίτη στήλη του πίνακα 4, να διαπιστώσουμε σε ποιο από τα τρία επίπεδα εκπαίδευσης σημειώθηκε η μεγαλύτερη παραμέληση. Η σύγκριση αυτή γίνεται στον πίνακα 5 (στον οποίο έπαναλαμβάναμε την πρώτη και τρίτη στήλη του πίνακα 4).

Άπό τον πίνακα 5 φαίνονται καθαρά οί διαφορές της εκπαιδευτικής πολιτικής που ακολουθήθηκε

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. 'Ο γενικός δείκτης των δαπανών του Δημοσίου κατά εκπαιδευόμενο σε σύγκριση με τις δαπάνες του Δημοσίου κατά εκπαιδευόμενο στα τρία επίπεδα εκπαίδευσης για την περίοδο 1962-72

Έτος	'Απόλυτο ύψος Δείκτη (1966 = 100)				Ρυθμοί Μεταβολής (%) Δείκτη			
	Γενικού	ΔΕ	ΜΕ	ΑΕΙ	Γενικού	ΔΕ	ΜΕ	ΑΕΙ
1962	66,1	69,5	67,7	49,4	11,1	10,2	9,3	20,3
1963	73,4	76,6	74,0	59,4	23,9	21,9	27,3	24,8
1964	90,9	93,4	94,2	74,2	2,3	1,7	— 4,6	22,2
1965	93,0	95,0	89,9	90,7	7,5	5,3	11,3	10,3
1966	100,0	100,0	100,0	100,0	0,7	2,6	4,0	—13,0
1967	100,7	102,6	104,0	87,0	1,7	4,6	— 1,1	— 6,0
1968	102,3	107,3	102,9	81,7	0,1	2,6	0,0	—12,8
1969	102,4	110,1	102,9	71,3	4,1	5,3	— 1,3	11,4
1970	106,7	116,0	101,5	79,4	8,4	10,1	4,5	7,9
1971	115,7	127,7	106,0	85,7	3,6	2,7	— 2,5	22,6
1972	119,8	131,1	103,4	105,0				

Πηγή: Οι πίνακες 3 και 4.

στις δύο υποπεριόδους. 'Η πρώτη χαρακτηρίζεται από μία γενική αύξηση των δαπανών του Δημοσίου κατά εκπαιδευόμενο (ιδιαίτερα τὸ 1964) με έμφαση στὰ ΑΕΙ. 'Η δεύτερη περιορίζει είτε την αύξηση είτε καὶ τὸ ἀπόλυτο ὕψος των δαπανών αὐτών, ιδιαίτερα στὴ ΜΕ καὶ τὰ ΑΕΙ. 'Η σχετική αύξηση πὸν παρουσιάζεται στὴ ΔΕ ὀφείλεται, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, καὶ στὸ γεγονός ὅτι, ἐνὼ αὐξανόταν ὁ ἀριθμὸς των νηπίων (ἀπὸ 50.372 τὸ 1967 σὲ 74.986 τὸ 1972) στὰ δημόσια νηπιαγωγεία, ὁ ἀριθμὸς των μαθητῶν στὰ δημόσια δημοτικά σχολεία(ήμερήσια καὶ νυκτερινὰ) μειωνόταν με μεγαλύτερο ρυθμὸ (ἀπὸ 913.221 τὸ 1967 σὲ 839.151 τὸ 1972). Ἀντίθετα, στὴ ΜΕ ὁ ἀριθμὸς των μαθητῶν στὰ δημόσια (ήμερήσια καὶ νυκτερινὰ) γυμνάσια αὐξανόταν (κατὰ μέσον ὄρο) κατὰ 17.352 τὰ πρῶτα 5 καὶ κατὰ 15.007 τὰ ἐπόμενα 6 χρόνια, ἐνὼ στὰ ΑΕΙ οἱ ἀντίστοιχοι ἀριθμοὶ ἦσαν 5.244 καὶ 2.650. Ἐνὼ τὴν πρώτη υποπερίοδο ἡ εκπαιδευτική πολιτική πὸν ἀκολουθήθηκε ἀναποκρίθηκε με αύξηση των δαπανών του Δημοσίου πὸν ξεπερνοῦσε, ἀναλογικά, κατὰ πολὺ τὴν αύξηση τοῦ μαθητικοῦ καὶ φοιτητικοῦ πληθυσμοῦ στὰ δημόσια γυμνάσια καὶ τὰ Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτικά Ἰδρύματα, τὴ δεύτερη υποπερίοδο ἡ εκπαιδευτική πολιτική δὲν ἀναποκρίθηκε παρὰ ἐλάχιστα στὴ (μικρότερη) αύξηση τοῦ ἀριθμοῦ των εκπαιδευομένων. Στὴν περίπτωση μάλιστα των ΑΕΙ, μόλις τὸ 1972 τὸ ὕψος τῆς δαπάνης κατὰ εκπαιδευόμενο ξεπέρασε τὸ ὕψος τῆς δαπάνης τοῦ 1966. Οἱ τρεῖς τελευταῖες στήλες τοῦ πίνακα 5 δείχνουν, ἀνάγλυφα, τίς πραγματικά μεγάλες διαφορὲς πὸν ὑπῆρχαν στὴν εκπαιδευτική πολιτική των κυβερνήσεων μέχρι τὸ 1966 καὶ τοῦ δικτατορικοῦ καθεστώτος ἀπὸ τὸ 1967 καὶ μετὰ.

III. οἱ δαπάνες τοῦ δημοσίου κατὰ εκπαιδευόμενο καὶ ἐπίπεδο εκπαίδευσης στὴν Ἑλλάδα σὲ σύγκριση με χώρες-μέλη τῆς κοινῆς ἀγορᾶς

Μετὰ τὴν εξέταση τῆς διαχρονικῆς εξέλιξης των τρεχουσῶν δαπανών τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου κατὰ εκπαιδευόμενο, εἶναι σκόπιμο νὰ συγκρίνουμε τὰ ποσὰ πὸν διαθέτει ἡ Ἑλλάδα κατὰ εκπαιδευόμενο καὶ κατὰ ἐπίπεδο εκπαίδευσης, με τὰ ἀντίστοιχα ποσὰ πὸν διαθέτουν χώρες-μέλη τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ χώρες αὐτὲς βρίσκονται σὲ διαφορετικά στάδια ἀναπτύξεως, γι' αὐτὸ δίνουμε στὸν πίνακα 6 τόσο τὰ ἀπόλυτα μεγέθη (σὲ δολάρια ΗΠΑ) γιὰ τὸ κάθε ἐπίπεδο εκπαίδευσης σὲ τρέχουσες τιμὲς ὅσο καὶ τὰ κατὰ κεφαλὴν ΑΕΠ σὲ ἀγοραῖες τιμὲς σὲ δύο διαφορετικά χρόνια (τὰ προτελευταῖα των δύο υποπεριόδων πὸν ἐξετάσαμε ἀναλυτικά στὸ τμήμα II), ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ σύγκριση τῆς χώρας μας τὸ 1971 με ὀρισμένες χώρες-μέλη τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς πὸν τὸ 1965 εἶχαν κατὰ κεφαλὴν ΑΕΠ ἀνάλογο με ἐκεῖνο πὸν εἶχε ἡ Ἑλλάδα τὸ 1971.

Ὁ πίνακας 6 δείχνει πόσο μικρά εἶναι τὰ ποσὰ πὸν δαπανᾷ τὸ Ἑλληνικὸ Δημόσιο κατὰ εκπαιδευόμενο στὸ κάθε ἐπίπεδο εκπαίδευσης σὲ σύγκριση με τοὺς μελλοντικούς συνατῆρους τῆς χώρας μας στὴν Κοινὴ Ἀγορά. Οἱ διαφορὲς αὐτὲς, ὅπως τόνι-στηκε σὸν πρῶτῳ τμήμα τῆς μελέτης αὐτῆς, ὀφεί-λονται κατὰ ἓνα μέρος στὶς σημαντικὲς διαφορὲς πὸν ὑπάρχουν στὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα ἀνάμεσα στὴν Ἑλλάδα καὶ τίς ἄλλες χώρες πὸν περιλαμβάνονται στὸν πίνακα 6. Μία σύγκριση ὅμως ἀνάμεσα στὴν Ἑλλάδα τὸ 1971 καὶ τὴν Ἱρλανδία καὶ τὴν Ἰτα-

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Τρέχουσες δαπάνες του Δημοσίου κατά εκπαιδευόμενο και κατά επίπεδο εκπαίδευσης σε \$ σε τρέχουσες τιμές και κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε \$ σε αγοραίες τιμές

Χώρα	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε αγοραίες τιμές		1 ^ο	Επίπεδα Εκπαίδευσης		2 ^ο	3 ^ο	1971
	1965	1971		1965	1971			
Ελλάδα*	690	1.220	65	105	73	119	240	315
Γαλλία	1.920	3.180	129	199	379	558	729	1.032
Δ. Γερμανία	1.900	3.550	203	443	260	574	1.280	1.979
Ην. Βασίλειο**	1.810	2.460	190	232	297	369	1.854	2.414
Ιρλανδία	981	1.550	112	147	224	524	711	998
Ιταλία	1.100	1.880	268	265	416	445	481	620
Ολλανδία	1.550	2.820	192	351	430	934	2.547	4.848

* Για την Ελλάδα για τα επίπεδα εκπαίδευσης 1, 2 και 3 πήραμε (σε τρέχουσες τιμές) τα στοιχεία, αντίστοιχα, για τη ΔΕ, ΜΕ και τα ΑΕΙ στα όποια βασίζεται ο πίνακας 3 (βλέπε και υποσημειώσεις των σελ. 460 και 461), και τα μετατρέψαμε σε \$ (\$ = 30 δρχ.)

** Τα στοιχεία για τις δαπάνες κατά εκπαιδευόμενο και επίπεδο εκπαίδευσης αναφέρονται στην Αγγλία και την Ουαλία μόνο.

Πηγή: UNESCO (1968-74)
OECD (1973), (1973A), (1967).
Βλέπε και πίνακα 3.

λία το 1965 (δηλαδή με χώρες που πριν ξη χρόνια είχαν συγκρίσιμο κατά κεφαλήν ΑΕΠ με την Ελλάδα του 1971) δείχνει ότι η Ελλάδα υστερούσε κατά πολύ, ιδιαίτερα στη Μέση και την Ανώτατη Εκπαίδευση. Αν προσέξουμε ιδιαίτερα τα δύο αυτά επίπεδα εκπαίδευσης, μπορούμε να δούμε ότι η Ελλάδα υστερεί όχι μόνο απόλυτα αλλά και σχετικά, και αυτό το διαπιστώνουμε, είτε παίρνοντας τις κατά εκπαιδευόμενο δαπάνες ως ποσοστό του κατά κεφαλήν εισοδήματος το 1971 είτε δίνοντας αυτές ως δείκτη (με βάση το 100 για τις δαπάνες για την εκπαίδευση στο 1^ο επίπεδο). Οι συγκρίσεις αυτές γίνονται στον πίνακα 7.

Από τις δύο πρώτες στήλες του πίνακα 7 φαίνεται ότι για να φτάσει η Ελλάδα τις άλλες χώρες, έστω και σχετικά, χρειάζεται μια σημαντική αύξηση των ποσών που διατίθενται για τη Μέση Εκπαίδευση και τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα. Οι δύο επόμενες στήλες του πίνακα 7 δείχνουν ότι η Ελλάδα διαφέρει από τις άλλες χώρες και ως προς την κατανομή των τρεχουσών δαπανών του Δημοσίου στα τρία επίπεδα εκπαίδευσης. Ός προς το 2^ο επίπεδο οι διαφορές οφείλονται, μεταξύ άλλων, και στις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στις ανάγ-

κες των διαφόρων χωρών στο πρώτο και στο δεύτερο επίπεδο εκπαίδευσης, καθώς και στο γεγονός ότι τα στοιχεία που δίνονται για την Ελλάδα αφορούν τη Μέση Γενική Εκπαίδευση (Γυμνάσια) και όχι όλη τη Μέση Εκπαίδευση (όπως συμβαίνει στις άλλες χώρες). Ός προς το 3^ο επίπεδο εκπαίδευσης ή τελευταία στήλη του πίνακα 7 δείχνει ότι (με μόνη εξαίρεση την Ιταλία) στην Ελλάδα δεν δίνεται, από οικονομική άποψη, ή σημασία που δίνεται στην Ανώτατη Εκπαίδευση στο εξωτερικό. Ένας από τους λόγους στος οποίους οφείλεται ή σχετική αυτή παραμέληση είναι το γεγονός ότι οι φοιτητές στην Ελλάδα παρακολουθούν περισσότερη θεωρητικές από εφαρμοσμένες επιστήμες (βλέπε Τσουκαλά (1975) και επόμενο τμήμα).

IV. ή κατανομή των τρεχουσών δαπανών του δημοσίου στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα

Όπως είδαμε στα δύο προηγούμενα τμήματα του άρθρου αυτού, ή μεγαλύτερη παραμέληση στην περίοδο 1967-72 σημειώθηκε στα ΑΕΙ. Για να διαπιστώσουμε ή ακριβώς συνέβη, αναλύουμε στο τμήμα αυτό τις τρέχουσες δαπάνες του Δημοσίου που αφορούν τα ΑΕΙ, εξετάζοντας την κατανομή των σχετικών κονδυλίων του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων σε ομάδες Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων.

Το θέμα ής κατανομής των δαπανών του Δημοσίου στα ΑΕΙ είναι περίπλοκο, και σκοπός του τμήματος αυτού είναι κυρίως να δείξει την ανισότητα που υπάρχει στην κατανομή των δαπανών αυτών σε ομάδες ΑΕΙ και να προσπαθήσει να δώσει ορισμένες εξηγήσεις, αφήνοντας σε άλλους το έργο μιας πληρέστερης ανάλυσης.

Τα ΑΕΙ που περιλαμβάνονται στον προϋπολογισμό του ΥΠΕΘ είναι: Τό Πανεπιστήμιον Αθηνών (ΠΑ), τó Εθνικόν Μετσόβιον Πολυτεχνείον (ΕΜΠ), ή Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή (ΑΓΣ), τó Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης (ΠΘ), τó Πανεπιστήμιον Ιωαννί-

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Τρέχουσες δαπάνες του Δημοσίου κατά εκπαιδευόμενο στο 2^ο και 3^ο επίπεδο εκπαίδευσης τó έτος 1971

Χώρα	Ός ποσοστό του κατά κεφαλήν Ακαθάρ. Έθνικού Προϊόντος		Ός δείκτης με βάση 100 για τó 1 ^ο επίπεδο εκπαίδευσης	
	2 ^ο	3 ^ο	2 ^ο	3 ^ο
Ελλάδα	9,8	25,8	113,3	300,0
Γαλλία	17,5	32,5	280,4	518,6
Δ. Γερμανία	16,2	55,7	129,6	446,7
Ην. Βασίλειο	15,0	98,1	159,1	1.040,5
Ιρλανδία	33,8	64,4	356,5	678,9
Ιταλία	23,7	33,0	167,9	234,0
Ολλανδία	33,1	171,9	266,1	1.381,2

Πηγή: Πίνακας 6.

νων (ΠΠ), ή 'Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και 'Εμπορικών 'Επιστημών (ΑΣΟΕΕ), ή Πάντειος 'Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών 'Επιστημών (ΠΑΣΠΕ), ή 'Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς και Θεσ/κης (ΑΒΣΠΘ), καθώς και ή 'Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών και τὰ Πανεπιστήμια Πατρών, Θράκης και Κρήτης. Στό τμήμα αυτού του άρθρου θά περιοριστούμε στά όκτώ πρώτα ιδρύματα.

Τά στοιχεία για τό Πανεπιστήμιο 'Ιωαννίνων δίνονται στόν άπολογισμό του 'Υπουργείου Παιδείας μαζί με τά στοιχεία για τό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, και γι' αυτό θά εξετάσουμε τά δυο αυτά Πανεπιστήμια μαζί. Τό ΠΘ περιλαμβάνει όλες τις Σχολές του Πανεπιστημίου 'Αθηνών και επί πλέον τις Σχολές: Πολυτεχνική, Γεωπονοδασολογική και Κτηνιατρική. Για τις συγκρίσεις πού θέλουμε νά κάνουμε στό τμήμα αυτό θεωρήσαμε σκόπιμο νά ένοποιήσουμε τό ΠΑ, τό ΕΜΠ και τήν ΑΓΣ, ώστε νά έχουμε μία ομάδα συγκρίσιμη (ώς πρὸς τις Σχολές) με τὰ ΠΘ-ΠΙ. Τέλος, ή ΑΣΟΕΕ, ή ΠΑΣΠΕ και ή ΑΒΣΠΘ είναι οί κύριες¹ αυτότελες Σχολές Κοινωνικών 'Επιστημών και, έπειδή έχουν κάποια όμοιογένεια, τις εξετάζουμε ως μία ομάδα.

"Αν άποπληθώσουμε τις αναληφθείσες ύποχρεώσεις των ΑΕΙ πού περιλαμβάνονται στις ομάδες ΠΑ-ΕΜΠ-ΑΓΣ, ΠΘ-ΠΙ, και ΑΣΟΕΕ-ΠΑΣΠΕ-ΑΒΣΠΘ² και τις διαιρέσουμε διά του συνόλου των φοιτητών τους σέ καθένα από τά έτη 1962-1972, έχουμε τις κατά εκπαιδευόμενο τρέχουσες δαπάνες του Δημοσίου πού δίνονται στόν πίνακα 8.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. Τρέχουσες δαπάνες του Δημοσίου κατά εκπαιδευόμενο σέ ομάδες ΑΕΙ σέ δραχμές και σέ σταθερές τιμές του 1970 για την περίοδο 1962-72

Έτος	ΠΑ-ΕΜΠ-ΑΓΣ	ΠΘ-ΠΙ	ΑΣΟΕΕ-ΠΑΣΠΕ-ΑΒΣΠΘ
1962	5.335	9.387	1.593
1963	6.821	9.679	1.455
1964	8.843	10.146	3.378
1965	10.924	13.326	3.546
1966	12.430	13.826	3.482
1967	11.318	12.877	2.591
1968	9.780	12.289	2.389
1969	8.596	9.915	2.339
1970	8.914	10.704	3.270
1971	10.083	10.678	3.793
1972	12.847	13.519	3.781

Πηγή 3: Βλέπε πίνακα 3.

Ό πίνακας 8 δείχνει ότι υπάρχουν μεγάλες διαφορές ανάμεσα στις τρεις ομάδες ΑΕΙ ως πρὸς

1. Οί Νομικές Σχολές των ΠΑ και ΠΘ έχουν τμήματα Οικονομικών και Πολιτικών 'Επιστημών, άλλ' αυτά είναι άναπόσπαστα από τις σχολές στις όποιες ανήκουν.

2. 'Η ΠΑΣΠΕ και ή ΑΒΣΠΘ εντάχθηκαν στόν προϋπολογισμό πλήρως μετά τό 1965, γι' αυτό θεωρούμε τήν κατά εκπαιδευόμενο δαπάνή της ΑΣΟΕΕ για τά έτη 1962-1965, ως αντιπροσωπευτική των τριών σχολών.

τις τρέχουσες δαπάνες κατά εκπαιδευόμενο. 'Η ομάδα ΠΘ-ΠΙ είχε σ' όλα τά χρόνια μεγαλύτερες δαπάνες κατά εκπαιδευόμενο από τήν ομάδα ΠΑ-ΕΜΠ-ΑΓΣ, άλλ' ενώ οί διαφορές ήσαν πολύ μεγάλες στην άρχή της περιόδου, από τό 1966 και μετά (με εξαίρεση τό 1968) μειώθηκαν σημαντικά. Οί διαφορές αυτές όφείλονται, άνάμεσα στα άλλα, και στά εξής:

- στά έσοδα πού έχει τό κάθε ΑΕΙ από τή δική του περιουσία ή από δωρεές,
- στήν κυμαινόμενη αναλογία φοιτητών θεωρητικών και εφαρμοσμένων επιστημών στις δυο ομάδες ΑΕΙ, και
- στόν αριθμό των έδρων πού είχαν πληρωθή στα ακαδημαϊκά έτη πού εξετάζουμε.

Οί πολύ μεγαλύτερες διαφορές πού υπάρχουν άνάμεσα στην τρίτη ομάδα ΑΕΙ και στις δυο πρώτες όφείλονται, κατά κύριο λόγο, στό ότι οί Σχολές αυτές είναι θεωρητικές και δέν έχουν εργαστήρια, κλινικές κτλ. 'Επιπλέον στις σχολές της τρίτης ομάδας πάνω από τό 42% ήσαν εργαζόμενοι τό ακαδ. έτος 1971-72 (βλέπε ΕΣΥΕ, 1975) ενώ στις Σχολές τόσο της πρώτης όσο και της δεύτερης ομάδας ΑΕΙ τό ποσοστό των εργαζομένων³ ήταν τό ίδιο ακαδ. έτος 16%. Είναι γνωστό ότι στις Σχολές της τρίτης ομάδας ή παρακολούθηση είναι περιορισμένη, ιδιαίτερα μετά τό δεύτερο έτος σπουδών. Ένας από τους λόγους στός όποιους όφείλεται τό φαινόμενο αυτό είναι (έκτός του ότι πολλοί φοιτητές εργάζονται) ό μικρός αριθμός των πληρωμένων έδρων στην ομάδα αυτή Σχολών. Τό ακαδημαϊκό έτος 1971-72 ό λόγος φοιτητών πρὸς καθηγητάς (τακτικούς και έκτακτους) ήταν:

134 : 1 στην ομάδα ΠΑ-ΕΜΠ-ΑΓΣ
110 : 1 στην ομάδα ΠΘ-ΠΙ, και
421 : 1 στην ομάδα ΑΣΟΕΕ-ΠΑΣΠΕ-ΑΒΣΠΘ.

Τό χαμηλό ύψος των δαπανών κατά εκπαιδευόμενο, επομένως, στην τρίτη ομάδα όφείλεται και στόν μικρό αριθμό των πληρωμένων έδρων. Οί Σχολές ΑΣΟΕΕ-ΠΑΣΠΕ-ΑΒΣΠΘ, άν συγκρίνη κανείς τήν τρίτη στήλη του πίνακα 8 με τή δεύτερη στήλη του πίνακα 3, μπορούν νά παρομοισθούν με Γυμνάσια ως πρὸς τις τρέχουσες δαπάνες του Δημοσίου κατά εκπαιδευόμενο.

Γιά νά προχωρήσουμε σέ συγκρίσεις ως πρὸς τό ποιά από τις τρεις ομάδες ΑΕΙ είχε τήν καλύτερη μεταχείριση στην πρώτη περίοδο και ποιά παραμελήθηκε περισσότερο στη δεύτερη, θά πρέπει νά κατασκευάσουμε ένα δείκτη ανάλογο με τόν δείκτη (1). Με τό δείκτη αυτό θά πρέπει νά συγκρίνουμε

3. Τό θέμα των εργαζομένων φοιτητών θά πρέπει νά εξετασθή σέ συνάρτηση με τό έρώτημα του τί είναι «φοιτητής» στην 'Ελλάδα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. Δείκτης των τρεχουσών δαπανών του Δημοσίου κατά εκπαιδευόμενο στα ΑΕΙ σε σύγκριση με τις δαπάνες κατά εκπαιδευόμενο σε ομάδες ΑΕΙ για την περίοδο 1962-1972

Έτος	Δείκτη	Απόλυτο ύψος (1966 = 100) ΠΑ-ΕΜΠ-ΑΓΣ	ΠΘ-ΠΙ	ΑΣΟΕΕ ΠΑΣΠΕ-ΑΒΣΠΘ	Δείκτη	Ρυθμός Μεταβολής (%) ΠΑ-ΕΜΠ-ΑΓΣ	ΠΘ-ΠΙ	ΑΣΟΕΕ-ΠΑΣΠΕ-ΑΒΣΠΘ
1962	54,2	42,9	67,9	45,7	11,3	27,9	3,1	8,7
1963	60,3	54,9	70,0	41,8	23,6	29,6	4,8	132,2
1964	74,5	71,1	73,4	97,0	24,7	23,5	31,3	5,1
1965	92,9	87,9	96,4	101,8	7,7	13,8	3,8	1,8
1966	100,0	100,0	100,0	100,0	— 9,6	— 8,9	— 6,9	— 25,6
1967	90,4	91,1	93,1	74,4	— 9,1	— 13,6	— 4,6	— 7,8
1968	82,2	78,7	88,9	68,6	— 14,8	— 12,1	— 19,3	— 2,1
1969	70,1	69,2	71,7	67,2	8,8	3,7	8,0	39,8
1970	76,2	71,7	77,4	93,9	7,5	13,1	— 0,2	16,0
1971	82,0	81,1	77,2	108,9	23,7	27,4	26,6	— 0,3
1972	101,4	103,4	97,8	108,6				

Πηγή: Ο πίνακας 8.

τις δαπάνες για την κάθε μία από τις τρεις ομάδες ΑΕΙ τις οποίες δειχτοποιούμε με βάση τύπους ανάλογους με τον τύπο (2).

Η πρώτη στήλη του πίνακα 9 μπορεί να συγκριθεί με την τέταρτη στήλη του πίνακα 5. Η σύγκριση δείχνει ότι υπάρχουν διαφορές. Οι διαφορές αυτές οφείλονται στο γεγονός ότι ο δείκτης του πίνακα 9 είναι τύπου Laspeyres, ενώ ο δείκτης του πίνακα 5 είναι άπλός. Οι επόμενες τρεις στήλες δείχνουν τη διαφορετική μεταχείριση που έγινε στις τρεις ομάδες των ΑΕΙ. Η μεταχείριση αυτή φαίνεται καθαρότερα στις τελευταίες τρεις στήλες του πίνακα 9. Οι στήλες δείχνουν ότι οι μεγαλύτερες διακυμάνσεις στην κατά εκπαιδευόμενο δαπάνη του Δημοσίου σημειώθηκαν στην ομάδα ΑΣΟΕΕ-ΠΑΣΠΕ-ΑΒΣΠΘ. Από τις δύο άλλες ομάδες, η ομάδα ΠΘ-ΠΙ, παρ' όλη την αύξηση που σημειώθηκε τον τελευταίο χρόνο, δεν μπόρεσε να φτάσει το επίπεδο του 1966. Στο γεγονός αυτό οφείλεται και το χαμηλό ύψος στο οποίο έφτασε ο δείκτης το 1972.

Θα μπορούσαμε να προχωρήσουμε σε ακόμα μεγαλύτερη ανάλυση των διαφορών στις δαπάνες για τα ΑΕΙ άλλ' αυτό, ίσως, εκφεύγει από τα όρια του άρθρου τούτου. Αρκεί μόνο να αναφέρουμε ότι, όπως είναι φυσικό, το Έθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και η Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή, λόγω της φύσεώς τους, είχαν δαπάνες κατά εκπαιδευόμενο κατά πολύ υψηλότερες (εκτός από τα έτη 1967-69) από τα Πανεπιστήμια Αθηνών, Θεσσαλονίκης και Ιωαννίνων και ότι ακόμα και ανάμεσα στην ΑΣΟΕΕ, ΠΑΣΠΕ και ΑΒΣΠΘ υπήρχαν διαφορές. Από το

1968 και μετά, υψηλότερες κατά εκπαιδευόμενο δαπάνες είχε η ΑΒΣΠΘ και ακολουθούσαν η ΑΣΟΕΕ και η ΠΑΣΠΕ.

V. οι τρέχουσες δαπάνες του δημοσίου για τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και το σπουδαστικό συνάλλαγμα

Στο τελευταίο αυτό τμήμα του άρθρου εξετάζουμε τις τρέχουσες δαπάνες του Δημοσίου για τα ΑΕΙ σε σύγκριση με το σπουδαστικό συνάλλαγμα που εξάγεται κάθε χρόνο μέσω Τραπεζής της Ελλάδος.

Όπως είναι γνωστό (βλέπε και Θεοχάρη, 1975), ένας πολύ σημαντικός αριθμός νέων από την Ελλάδα ακολουθεί προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές στο εξωτερικό. Οι σπουδές αυτές, κατά ένα μεγάλο ποσοστό, χρηματοδοτούνται από τους γονείς των φοιτητών. Κατά ένα όμως ποσοστό (κυρίως οι μεταπτυχιακές σπουδές) χρηματοδοτούνται από το Έλληνικό Δημόσιο μέσω του ΙΚΥ και όρισμένων Υπουργείων.

Στις δύο πρώτες στήλες του πίνακα 10 δίνουμε το σύνολο των τρεχουσών δαπανών του Δημοσίου για τα ΑΕΙ σε τρέχουσες τιμές, καθώς και το σπουδαστικό συνάλλαγμα που στέλνεται μέσω της Τραπεζής της Ελλάδος. Στις επόμενες δύο στήλες δίνουμε τον αριθμό των φοιτητών σε όλα τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα στην Ελλάδα καθώς και τον αριθμό των Ελλήνων φοιτητών του εξωτερικού που παίρνουν συνάλλαγμα μέσω της Τραπεζής της Ελλάδος. Στις τελευταίες δύο στήλες του πίνακα 10

ΠΙΝΑΚΑΣ 10. Τρέχουσες Δαπάνες του Δημοσίου (ΤΔΔ) για τα ΑΕΙ και Σπουδαστικό Συναλλάγμα (ΣΣ) σε δραχμές σε τρέχουσες τιμές για την περίοδο 1962-1972

Έτος	Α' απόλυτο ύψος (σε '000)		Έκπαιδευόμενοι		Κατά Έκπαιδευόμενο	
	ΤΔΔ	ΣΣ	ΑΕΙ	Έξωτερ.	ΤΔΔ	ΣΣ
1962	98.129	197.760	28.042	7.964	3.499	24.832
1963	137.041	174.570	31.995	7.421	4.283	23.524
1964	226.160	197.760	39.824	6.652	5.679	29.729
1965	355.340	194.190	49.452	6.285	7.186	30.897
1966	446.986	217.500	54.261	6.577	8.238	33.070
1967	468.876	294.000	60.624	7.888	7.734	37.272
1968	508.699	271.770	68.236	7.346	7.455	36.996
1969	480.714	299.460	71.259	8.147	6.746	36.757
1970	600.387	366.210	72.616	9.985	8.268	36.676
1971	682.342	504.990	72.269	12.819	9.442	39.394
1972	852.598	803.070	70.161	17.490	12.152	45.916

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδος (χορηγηθέντα στοιχεία) βλέπε και πίνακα 3.

δίνονται οι δαπάνες ή τα έμβασματα κατά εκπαιδευόμενο.

Οι δύο πρώτες στήλες του πίνακα 10 δείχνουν ότι τα δύο πρώτα χρόνια της περιόδου 1962-71 το σπουδαστικό συναλλάγμα ξεπερνούσε τις τρέχουσες δαπάνες του Δημοσίου για τα ΑΕΙ. Τα επόμενα χρόνια το ΣΣ ήταν σε χαμηλότερα επίπεδα σε σύγκριση με τις ΤΔΔ αλλά το 1972 τα δύο μεγέθη ήταν περίπου της αΐτης τάξεως. Τα τελευταία τρία χρόνια της περιόδου 1962-72, όπως δείχνει η τέταρτη στήλη του πίνακα 10 (και ιδιαίτερα το 1972) σημειώνεται μεγάλη αύξηση του αριθμού των Ελλήνων που σπουδάζουν στο εξωτερικό¹ (πάντα σύμφωνα με τα στοιχεία της Τραπεζής της Ελλάδος). Στο γεγονός αυτό, παράλληλα με την αύξηση των έμβασμάτων κατά εκπαιδευόμενο, οφείλεται ο υπερδιπλασιασμός του σπουδαστικού συναλλάγματος το 1972 σε σύγκριση με το 1970. Από το 1972 μέχρι το 1974 σημειώθηκε νέα αύξηση του αριθμού των Ελλήνων φοιτητών που κάνουν προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές στο εξωτερικό (το σύνολό τους το 1974 ξεπέρασε τις 25.000) και νέα αύξηση τόσο στο συνολικό ποσό του σπουδαστικού συναλλάγματος (το 1974 πλησίαζε το 1.500.000 δρχ.) όσο και στα έμβασματα κατά εκπαιδευόμενο (55.000 το 1974).

Οι μεγάλες αυτές δαπάνες σε συνάλλαγμα είναι ένα πρόβλημα που συνδέεται στενά με το μικρό (σε σύγκριση με τους υποψηφίους) αριθμό εισακτέων στα ΑΕΙ και την ουσιαστική άνυπαρξη οργανωμένων μεταπτυχιακών σπουδών σε προ-διδασκτορικό ή δι-δαστορικό επίπεδο.

Μια σύγκριση ανάμεσα στις δύο τελευταίες στήλες του πίνακα 10 δείχνει τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στο συνάλλαγμα που παίρνει ο μέσος Έλληνας φοιτητής του εξωτερικού από την Τράπεζα της Ελλάδος για να καλύψει τα δίδακτρα, το κόστος των βιβλίων καθώς και τα έξοδα διαβίωσής του από

τη μία μεριά και το ποσό που δαπανά το Δημόσιο κατά εκπαιδευόμενο στα ΑΕΙ από την άλλη. "Αν το Δημόσιο εκάλυπτε όχι μόνο τα έξοδα λειτουργίας των ΑΕΙ (μισθοδός διδακτικού και διοικητικού προσωπικού, συγγράμματα κτλ.) αλλά και τα έξοδα σιτίσεως και στεγάσεως της πλειονότητας των φοιτητών με τη χορήγηση υποτροφιών (όπως, π.χ., συμβαίνει στην Αγγλία) τότε οι τρέχουσες δαπάνες του Δημοσίου κατά εκπαιδευόμενο θα έπρεπε να πλησιάζουν τα ποσά της τελευταίας στήλης. "Η απόσταση που θα πρέπει να διανυθεί στον τομέα των υποτροφιών είναι πολύ μεγάλη αν λάβει κανείς υπ' όψη του ότι το ακαδ. έτος 1971-72 (σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, 1975) ο αριθμός των υποτρόφων στα ΑΕΙ ήταν 3.284, δηλαδή μικρότερος από το 5% του φοιτητικού πληθυσμού το χρόνο εκείνο. "Επιπλέον το ποσό της υποτροφίας που παίρνει κάθε φοιτητής είναι έντελως ανεπαρκές για να καλύψει τα έξοδα της διαβίωσής του σε μεγάλες πόλεις, όπως η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη, στις οποίες έχει συγκεντρωθεί πάνω από το 95% των φοιτητών των ΑΕΙ.

συμπεράσματα

Στο άρθρο αυτό ασχοληθήκαμε μόνο με τις τρέχουσες δαπάνες του Δημοσίου για την εκπαίδευση. Το θέμα των επενδύσεων του Δημοσίου για την εκπαίδευση είναι δυσκολότερο και θα εξετασθεί σε χωριστό άρθρο.

Οι τρέχουσες δαπάνες του Δημοσίου για την εκπαίδευση στην Ελλάδα οδδέποτε ξεπέρασαν το 2,25% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος σε σταθερές τιμές του 1970 ή το 12% του τακτικού προϋπολογισμού στην περίοδο 1962-1972. "Η Ελλάδα βρισκόταν, σε σύγκριση με άλλες 11 ευρωπαϊκές χώρες, στην προτελευταία θέση (με την Πορτογαλία στην τελευταία) και από τις δυο αυτές άποψεις, το 1971. "Η αύξηση των δαπανών κατά εκπαιδευόμενο στην περίοδο 1962-72 ήταν μικρότερη από την αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ με ιδιαίτερη καθυ-

1. Για τις διαφορές πλευρές του θέματος των Ελλήνων φοιτητών σε χώρες του εξωτερικού ετοιμάζεται χωριστή μελέτη.

στέρηση στὴ Μέση Γενικὴ Ἑκπαίδευση καὶ τὰ ΑΕΙ. Στὰ δύο αὐτὰ ἐπίπεδα ἐκπαιδεύσεως ἡ Ἑλλάδα βρισκόταν, τόσο σὲ ἀπόλυτα ὅσο καὶ σὲ σχετικὰ (μὲ τὸ κατὰ κεφαλὴν ΑΕΠ) μεγέθη, πολὺ χαμηλότερα ἀπὸ τὶς χώρες-μέλη τῆς ΕΟΚ. Ἀπὸ τὰ ΑΕΙ οἱ Σχολές τῶν Κοινωνικῶν Ἑπιστημῶν εἶχαν τρέχουσες δαπάνες κατὰ ἐκπαιδευόμενο ὅσες περίπου καὶ τὰ Γυμνάσια. Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς πλευρὲς τῶν τρεχουσῶν δαπανῶν τὸν Δημοσίον γὰρ τὴν ἐκπαίδευση ἔγινε μιὰ πολὺ σοβαρὴ καὶ σχεδιασμένη προσπάθεια νὰ βελτιωθῇ ἡ κατάσταση τὴν περίοδο 1962-66 καὶ ἰδιαίτερα τὰ ἔτη 1964-65. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ ἀνακόπηκε τὸ 1967 μὲ ἀποτέλεσμα ἡ ἐκπαίδευση στὴν Ἑλλάδα ὄχι μόνον νὰ μὴ σημειώσῃ καμμιά πρόοδο ἄλλ' ἀντίθετα νὰ χειροτερέψῃ σὲ σύγκριση μὲ τὰ ἔτη 1964-65. Ἡ ἐπιδείνωση αὐτὴ ἦταν, ἀσφαλῶς, ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ ὤθησε πολλοὺς νέους νὰ σπουδάζουν στὸ ἐξωτερικόν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ φτάσῃ τὸ σπουδαστικὸ συνάλλεγμα ποὺ ἐξάγεται μέσω Τραπεζίης τῆς Ἑλλάδος στὸ ἴδιο περίπου ὅ-ψος μὲ τὸ σύνολο τῶν τρεχουσῶν δαπανῶν τοῦ Δημοσίου γιὰ τὰ ΑΕΙ τὸ ἔτος 1972.

Ἀπὸ στοιχεῖα ποὺ δημοσιεύθηκαν στὸν ἡμερήσιο τύπο στὰ τέλη Νοεμβρίου 1975 προκύπτει ὅτι ἡ κατάσταση, ὡς πρὸς τὶς πιστώσεις ποὺ χορηγήθηκαν στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας ὡς ποσοστὸ τοῦ τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ, σημείωσε μικρὲς διακυμάνσεις ἀλλὰ τὸ 1976 δὲν θὰ εἶναι καλύτερὴ ἀπὸ ὅ, τι ἦταν τὸ 1962. Ἡ ἔλλειψη ὀριστικῶν στοιχείων ἀπὸ πλευρᾶς Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν καὶ Στατιστικῆς τῆς Ἑκπαιδεύσεως μᾶς ἐμποδίζει νὰ προχωρήσουμε σὲ ἄλλες συγκρίσεις γιὰ τὰ ἔτη 1973, 74 καὶ 75.

Ἀπὸ τὴν ἀνασκόπηση αὐτὴ προκύπτουν τὰ ἑξῆς συμπεράσματα:

- Α. Γιὰ νὰ εὐθυγραμμισθῇ ἡ Ἑλλάδα μὲ τὶς χώρες-μέλη τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς στὶς τρέχουσες δαπάνες γιὰ τὴν ἐκπαίδευση, χρειάζεται μιὰ ριζικὴ ἀναθεώρηση τοῦ τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ ὥστε νὰ ἀυξηθῶν ἡ σημασία τὰ κονδύλια ποὺ διατίθενται γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ τόσο ἀπόλυτα (σὲ σταθερὲς τιμὲς) ὅσο καὶ σχετικὰ μὲ τὰ κονδύλια ποὺ ἀπορροφῶνται ἀπὸ ἄλλους τομεῖς. Ἡ αὐξη-ση αὐτὴ πρέπει νὰ γίνῃ τὸ ταχύτερο δυνατό γιὰ νὰ καλυφθῇ ὁ χρόνος ποὺ χάθηκε, καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῇ, στὴν περίοδο τῆς δικτατορίας.
- Β. Ἡ ἀναδιάρθρωση τῆς Μέσης Ἑκπαιδεύσεως καὶ ἰδιαίτερα ἡ, ἔστω καὶ σταδιακῇ, ἐφαρμογὴ τῆς 9ετοῦς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀπαιτεῖ τὴ μαζικὴ ἐνίσχυση τοῦ ἐπιπέδου αὐτοῦ ἐκπαιδεύσεως, γιὰτὶ στὰ ἐπόμενα χρόνια θὰ αὐξάνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου.
- Γ. Μεγάλες πιστώσεις θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ διατεθοῦν γιὰ τὴν Ἀνώτατην Ἑκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα κυρίως, στὴν πρώτη φάση, γιὰ τὴν πλήρωση τῶν πολλῶν κενῶν ἐδρῶν καὶ τὴ δημιουργία νέων. Γενικότερα χρειάζεται μεγάλη αὐξηση τοῦ δι-

δακτικοῦ προσωπικοῦ σ' ὅλες τὶς βαθμίδες γιὰ νὰ ἀρχίσουμε νὰ πλησιάζουμε τὶς χώρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης τοῦ λόγου φοιτητῶν πρὸς δι-δακτικὸ προσωπικόν.

- Δ. Οἱ Ἀνώτατες Σχολές ποὺ πρέπει ἰδιαίτερα νὰ ἐνισχυθῶν γιὰ νὰ γίνουν πραγματικὰ Ἰδρύματα Ἀνωτάτης Ἑκπαιδεύσεως εἶναι οἱ ὑπάρχουσες Σχολές Κοινωνικῶν Ἑπιστημῶν. Ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴ μεγάλωτη ἐνίσχυση τῶν Σχολῶν αὐτῶν εἶναι πιεστικὴ, ἰδιαίτερα ἀν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὁ αὐξανόμε-νος ἀριθμὸς τῶν νέων ποὺ διεκδικοῦν κάθε χρόνο (στὶς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις) μιὰ θέση σ' αὐτές.
- Ε. Εἶναι πλέον καιρὸς νὰ μελετηθῇ καὶ νὰ ἀντιμε-τωπισθῇ τὸ πρόβλημα τῶν Ἑλλήνων φοιτητῶν στὸ ἐξωτερικόν, τόσο στὸ προπτυχιακὸ ὅσο καὶ στὸ μεταπτυχιακὸ ἐπίπεδο. Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν νέων ποὺ φεύγουν στὸ ἐξωτερικὸ σημαίνει ὄχι μόνον αὐξηση τοῦ σπουδαστικοῦ συναλλήγα-μτος ἀλλὰ καὶ πιθανὴ ἀπώλεια πολὺτιμου ἀνθρώ-πινου δυναμικοῦ, ἄφου ἄρκετοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀπο-φασίζουν νὰ μὴ γυρίσουν στὴν Ἑλλάδα. Μόλις συμπληρωθῶν κάπως τὰ μεγάλα κενὰ ποὺ ὑπάρ-χουν στὰ ΑΕΙ σὲ διδακτικὸ προσωπικόν (ἀλλὰ καὶ σὲ κτιριακὸ καὶ τεχνικὸ ἐξοπλισμό), θὰ πρέ-πει νὰ ἐξετασθῶν οἱ δυνατότητες αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰσακτέων καὶ δημιουργίας τμημά-των μεταπτυχιακῶν σπουδῶν. Ἄν, παράλληλα, βρεθῶν διέξοδοι στὸ πρόβλημα ἀπασχολήσεως τῶν ἀποφοίτων Μέσης Ἑκπαιδεύσεως εἶναι βέ-βαιον ὅτι ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων ποὺ κάνουν προπτυχιακὲς καὶ μεταπτυχιακὲς σπουδὲς στὸ ἐ-ξωτερικὸ θὰ ἀρχίσῃ νὰ μειώνεται.
- ΣΤ. Τέλος θὰ πρέπει νὰ ἐξετασθῇ μὲ τὴν ἀνάλογη σοβαρότητα τὸ πρόβλημα τῆς δωρεᾶν παιδείας στὰ ΑΕΙ. Τὰ κονδύλια ποὺ διαθέτει τὸ ΙΚΥ γιὰ ὑποτροφικὲς ἐσωτερικῶν μόνον συμβολικὰ μπο-ροῦν νὰ χαρακτηρισθῶν. Εἶναι, ἀναμφισβήτητα, ὑποχρέωση τοῦ Δημοσίου νὰ ἐνισχύσῃ, μέσω τοῦ ΙΚΥ, τὸν θεσμό τῶν ὑποτροφιῶν ὥστε νὰ ἀρχίσῃ νὰ γίνεταί πραγματικότητα ἡ δωρεᾶν ἐκπαίδευση στὰ ΑΕΙ τῆς χώρας.

Στὸ ἄρθρο αὐτὸ δὲν ἐξετάσθηκαν οἱ τρέχουσες δαπάνες τοῦ Δημοσίου γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ, τε-χνικὴ καὶ ἀνωτέρα ἐκπαίδευση. Δὲν ἔγινε, ἐπίσης, ἀνάλυση τῶν δαπανῶν γιὰ τὴν προσχολικὴ, τὴ δη-μοτικὴ καὶ τὴ μέση ἐκπαίδευση, ἀνάλογη μὲ ἐκείνη ποὺ ἔγινε γιὰ τὰ ΑΕΙ. Καὶ ἡ τελευταία ὅμως αὐτὴ ἀνάλυση κάθε ἄλλο παρὰ πλήρης μπορεῖ νὰ χαρα-κτηρισθῇ. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἁρθροῦ ἐλπίζει ὅτι, ἀν τοῦ δοθῶν τὰ ἀπαραίτητα μέσα καὶ ὁ ἀπαιτού-μενος χρόνος, θὰ μπορέσῃ νὰ καλύψῃ ἕνα μέρος τοῦ πεδίου ποὺ, ἀναγκαστικά, ἔμεινε ἀκάλυπτο σὲ μιὰ προκαταρκτικὴ μελέτῃ ὅπως αὐτὴ.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γενικόν Λογιστήριον του Κράτους (1969-74), *Απολογισμοί τῶν ἐτῶν 1962, 63, 64, 70, 71 καὶ 72* (τὰ στοιχεῖα γιὰ τὰ ἔτη 1965-69 εἶναι ἀδημοσίευτα).

Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία Ἑλλάδος (ΕΣΥΕ) (1963-1975), *Στατιστικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Ἑλλάδος*, γιὰ τὰ ἔτη 1963-1974.

ΕΣΥΕ (1975), *Στατιστικὴ τῆς Ἐκπαιδύσεως, 1971-1972*.

Θεοχάρη, Π. (1975), *Αἱ πανεπιστημιακαὶ σπουδαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ αἱ ἀνάγκαι των*. Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Τόμος 50ός, σελ. 43-72.

Κεβόρκ, Κ. (1975), *Στατιστικὴ, Τόμος IV, τεύχος Α΄*, Ἀριθμοδίδεται.

ΚΕΠΕ (1972), *15 ἐτὲς Σχέδιον Προτύπου Μακροχρονίου Ἀναπτύξεως*.

ΚΕΠΕ (1972Α), *Κόστος Δημοσίας Ἐκπαιδύσεως*.

Τσουκαλά, Κ. (1975), «Ἡ Ἀνωτάτη Ἐκπαίδευσις στὴν Ἑλλάδα ὡς μηχανισμὸς Κοινωνικῆς Ἀναπαραγωγῆς», περιοδικὸν *Δευκαλίων*, Μάρτιος, σελ. 18-33.

ΥΠΕΘ (1973), *Προκαταρκτικὴ Μελέτη Ἀναπτύξεως Ἀνωτάτης Παιδείας*.

EEC (1972), *Statistiques Sociales, Statistiques de l'Enseignement*, No. 6.

OECD (1967), *The OECD Member Countries in the OECD Observer*.

OECD (1973), *Main Economic Indicators, Historical Statistics, 1955-1971*.

OECD (1973Α), *The OECD Member Countries in the OECD Observer*.

UNESCO (1969-74), *Statistical Yearbooks for the years 1968-1973*.